

Forelesning 5: Nåverdi og konsumentteori

Elisabeth T. Isaksen

Universitetet i Oslo

Kurs: ECON1210

Pensum: M&T, kap 5 + notat om nåverdier

Dato: 23. feb 2015

Dagens forelesning

- Første time: Nåverdi og pengenes tidsverdi
- Resten: Konsumentteori

Nåverdi

Nåverdi

- 100 kr i dag eller 100 kr om ett år?
- **Nå!**
- Hvorfor? Setter jeg pengene i banken, har jeg 100 kr + renteinntekter om ett år. 100 kr mottatt i fremtiden er dermed mindre verd enn 100 kr mottatt i dag.
- Pengenes tidsverdi: Verdien av en gitt pengesum faller over tid – sammenlignet med dagens verdi.
- Vi trenger en metode for å regne om fremtidige inntekter og kostnader til dagens verdi for å kunne evaluere:
  - ▶ Verdien av et investeringsprosjekt
  - ▶ Verdien av verdipapirer: aksjer og obligasjoner
  - ▶ Verdien av en bolig (Kjøpe eller leie? Selge eller leie ut?)
  - ▶ Sparing og forbruk over tid

Framtidsverdi ett år fram i tid

- Setter du 100 kr i banken i dag - hvor mye har du om ett år?
  - ▶ *FV* - "Future Value"

$$FV = 100(1 + r)$$

- Eksempel: rente 5%: $r = 0.05$

$$FV = 100(1 + 0.05) = 105$$

- Altså: 100 kr i dag er verd 105 kr om ett år.
- Men hvor mye er 100 kr om ett år verd *i dag*?
  - ▶ Hva er **nåverdien** av 100 kr om ett år?

Nåverdi av inntekt ett år fram i tid

- Nåverdien (PV - "Present Value") av 100 kr om ett år finner du ved å finne svaret på følgende problem:
  - ▶ Hvor mye må jeg sette i banken i dag for å ha 100 kr om ett år?

$$PV(1 + r) = 100$$

- Løser ligningen ved å dele på $(1 + r)$ på begge sider av likhetstegnet.

$$PV = \frac{100}{(1 + r)}$$

- *Generell formel:* Nåverdi av D kr om ett år.

$$PV = \frac{D}{(1 + r)}$$

- Eksempel: $D = 100$, $r = 5\% = 0.05$: $PV = 95.24$ kr.

Diskonteringsfaktor

- Brøken $\frac{1}{1+r}$ kalles for **diskonteringsfaktor**
- Tolkning $\frac{1}{1+r}$: Nåverdien av 1 kr som blir utbetalt om ett år.
- Eksempel: Dersom renten er på 5%, så vil verdien av 1 krone utbetalt om ett år være verd følgende idag : $\frac{1}{1 + 0.05} = \frac{1}{1.05} \approx 0.9524 \text{ kr}$

Flere år fram i tid

- Hvor mye er 100 kr i dag om T år?
  - ▶ Må regne med renters-rente effekt:

$$FV = 100(1 + r)^T$$

- Eksempel: 3 år fram i tid, rente 5%:

$$FV = 100(1 + 0.05)^3 = 115.76 \text{ kr.}$$

- Men hvor mye er 100 kr om T år verd i dag?
  - ▶ Hva er **nåverdien** av 100 kr om T år?

Nåverdi av inntekt T år fram i tid

- Nåverdien (PV - "Present Value") av 100 kr om T år finner du ved å finne svaret på følgende problem:
  - ▶ Hvor mye må jeg sette i banken i dag for å ha 100 kr om T år?

$$PV(1 + r)^T = 100$$

- Løser ligningen ved å dele på $(1 + r)^T$ på begge sider av likhetstegnet.

$$PV = \frac{100}{(1 + r)^T}$$

- *Generell formel:* Nåverdi av D kr om T år.

$$PV = \frac{D}{(1 + r)^T}$$

Nåverdien

- Nåverdien av en framtidig inntekt avhenger av
  1. Hvor lang tid du må vente (T)
  2. Hvor høy renta er (r)
- Pengenes verdi faller fort over tid!

Tabell: Nåverdi av 100 kr mottatt for forskjellige år i framtiden og forskjellige rentesatser.

År	Rente				
	1%	3%	5%	10%	15%
1	99,01	97,09	95,24	90,91	86,96
5	95,15	86,26	78,35	62,09	49,72
10	90,53	74,41	61,39	38,55	24,72
15	86,13	64,19	48,10	23,94	12,29
20	81,95	55,37	37,69	14,86	6,11
30	74,19	41,20	23,14	5,73	1,51

Gjentatte inntekter over tid (kontantstrøm)

- Hva er nåverdien av å få D kr om ett år, D kr om to år, tre år, ..., T år?
- Vi må legge sammen alle nåverdiene av hver enkel utbetaling:

$$PV = \frac{D}{1+r} + \frac{D}{(1+r)^2} + \frac{D}{(1+r)^3} + \dots + \frac{D}{(1+r)^T}$$

- ...kjedelig å regne på uten regneark.

Gjentatte inntekter over tid

- Hva hvis du får D kr hvert år *uendelig* mange år fram i tid?
  - ▶ Tilsvarener en såkalt "geometrisk rekke".

$$PV = \frac{D}{1+r} + \frac{D}{(1+r)^2} + \frac{D}{(1+r)^3} + \dots + (\infty \text{ mange ganger}) = \frac{D}{r}$$

- Eksempel: Nåverdi av 1000 kr neste år, om to år,... 1 million år,...med 5% rente:

$$PV = \frac{D}{r} = \frac{1000}{0.05} = 1000 * \frac{1}{0.05} = 1000 * 20 = 20\,000 \text{ kr}$$

- Eksempel med regneark som viser at dette fungerer:
[\[Lenke til Google Docs\]](#)

Eksempel: Selge eller leie ut?

- Du er en boligspekulant og eier en leilighet. Du vurderer om du skal selge eller leie ut leiligheten.
- Leieinntekter per år (netto): 100 000 kr
- Markedspris: 2 000 000 kr.

- Forutsatt at livet ditt er uendelig langt, og du ønsker å maksimere nåverdien:
  - ▶ Til hvilken rente vil du finne det gunstigere å selge enn å leie ut?

Konklusjon

- Penger i framtiden er mindre verd enn i dag.
  - ▶ Jo høyere renta er, jo mindre er framtidens penger verd i dag.
- Nåverdi-metoden: Regne om framtidige inntekter/kostnader til *dagens* verdi.
  - ▶ Gjør at vi kan sammenligne f.eks. investeringer der kostnader og inntekter kommer på forskjellige tidspunkter.

Konsumentteori

Innledning konsumentteori

- Vi har allerede blitt kjent med konsumentene gjennom etterspørselkurven.
- Hva fører til *skift* i etterspørselkurven for en vare?
  - ▶ Inntektsendringer
  - ▶ Prisendringer på andre varer (substitutter, komplementer)
  - ▶ Endrede moter, preferanser, forventninger etc.
- Hva bestemmer *brattheten* på etterspørselkurven (etterspørselastisiteten)?
  - ▶ Tilgjengelighet av nære substitutter
  - ▶ Nødvendighetsgoder vs. luksusgoder
  - ▶ Definisjonen av markedet (bred eller smal definisjon)
  - ▶ Andel av inntekt som brukes på varen
  - ▶ Tidshorisonen

Innledning konsumentteori

- Hva ligger "bak" konsumentens etterspørselkurve?
- Konsumentens *valgmuligheter* (gitt priser og inntekt).
  - ▶ Representert ved **Budsjettbetingelsen**
- Konsumentens *preferanser*
  - ▶ Representert ved **Indifferenskurver/Nyttefunksjonen**
- Valgmulighetene og preferansene bestemmer den optimale godekombinasjonen en konsument kan oppnå.
- Vi antar i vår analyse at konsumenten kun kan velge mellom to goder.

Budsjettbetingelsen (BB): Hva konsumenten har råd tid

- BB forteller hvilke godekombinasjoner man kan kjøpe til en gitt inntekt og gitte priser.
- Notasjon:
  - ▶ m : inntekt
  - p_1 : pris på vare 1, p_2 : pris på vare 2
  - x_1 : konsum av vare 1, x_2 : konsum av vare 2
  - p_1x_1 : utgifter til vare 1, p_2x_2 : utgifter til vare 2.
- Konsumentens mulighetsområde: Man kan ikke ha større konsumutgift enn man har penger:

$$p_1x_1 + p_2x_2 \leq m$$

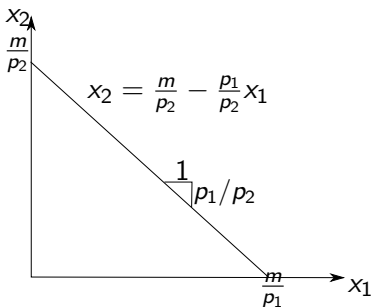
- Konsumenten vil alltid foretrekke å konsumere så mye som mulig, derfor vil uttrykket alltid holde med likhet:

$$p_1x_1 + p_2x_2 = m \tag{BB}$$

- Budsjettbetingelsen tegnes vanligvis i et (x_1, x_2) -diagram, dvs. med x_1 på den horisontale akse og x_2 på den vertikale akse.
- Løser (BB) for x_2 :

$$x_2 = \frac{m}{p_2} - \frac{p_1}{p_2}x_1$$

- Helning på kurven: $\frac{\Delta x_2}{\Delta x_1} = -\frac{p_1}{p_2}$
  - ▶ Tolkning: For å få én enhet mer av vare 1, må man gi fra seg $\frac{p_1}{p_2}$ enheter av vare 2

Eksempel: Studenten

- La oss anta at en student konsumerer to varer: Pizza og øl
  - ▶ X_1 : Konsum av pizza
  - ▶ X_2 : Konsum av øl
- Prisen på hhv. pizza og øl er følgende:
  - ▶ P_1 : 50 kr per pizza
  - ▶ P_2 : 25 kr per øl
- Netto månedlig inntekt (m) er 1000 kr
- Finn budsjettbetingelsen for studenten!

$$x_2 = \frac{m}{p_2} - \frac{p_1}{p_2}x_1$$

$$\text{øl} = \frac{1000}{25} - \frac{50}{25} * \text{pizza}$$

$$\text{øl} = 40 - 2 * \text{pizza}$$

- Tolkning: Dersom studenten øker pizzainntaket med en ekstra pizza, så må han/hun redusere ølkonsumet med 2 enheter
  - ▶ Alternativkostnaden til en pizza er 2 øl
  - ▶ Alternativkostnaden til en øl er $\frac{1}{2}$ pizza

Endringer i budsjettbetingelsen

- Inntekten øker $\Rightarrow$ Budsjettlinjen flytter utover (man kan kjøpe mer av begge varer).

$$x_2 = \frac{m + \Delta m}{p_2} - \frac{p_1}{p_2} x_1$$

- Prisen på vare 1 øker $\Rightarrow$ Budsjettlinjen blir brattere (flytter til venstre ved x_1 -aksen).

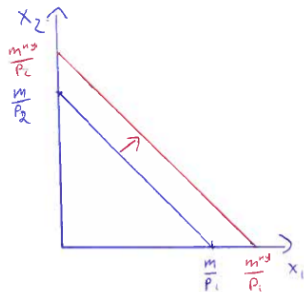
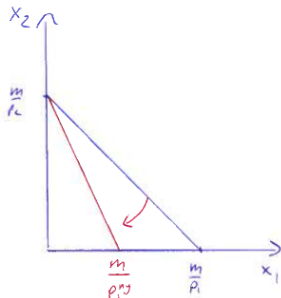
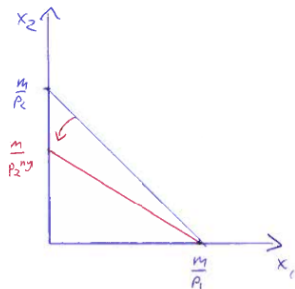
$$x_2 = \frac{m}{p_2} - \frac{p_1 + \Delta p_1}{p_2} x_1$$

- Prisen på vare 2 øker $\Rightarrow$ Budsjettlinjen blir slakere (flytter ned ved x_2 -aksen).

$$x_2 = \frac{m}{p_2 + \Delta p_2} - \frac{p_1}{p_2 + \Delta p_2} x_1$$

Figurer: Skift i budsjettbetingelsen.

inntekt øker

 P_1 øker P_2 øker

Intertemporal budsjettbetingelse

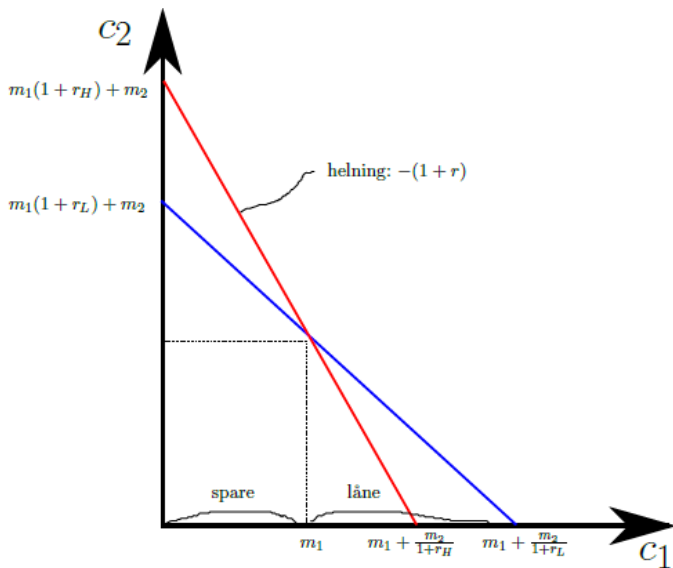
- Konsum i dag eller om ett år?
- Konsum i dag: c_1 . Konsum neste år: c_2 . Inntekt i dag: m_1 . Inntekt neste år: m_2
- Budsjettbetingelse:

$$c_2 = m_2 + (m_1 - c_1)(1 + r)$$

Kan regnes om til *nåverdi*-form:

$$c_1 + \frac{1}{1+r}c_2 = m_1 + \frac{1}{1+r}m_2$$

- "Pris" på 1 kr konsum i dag: $p_1 = 1$
"Pris" på 1 kr konsum neste år: $p_2 = \frac{1}{1+r}$.
- Alternativkostnad av konsum i dag, målt i hva du gir opp om ett år:
 $\frac{p_1}{p_2} = (1 + r)$

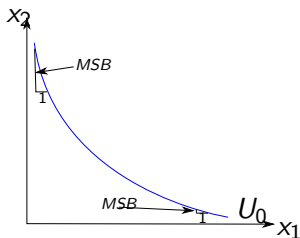

Figur 1: Intertemporal budsjettbetingelse med høy og lav rente. $r_H > r_L$

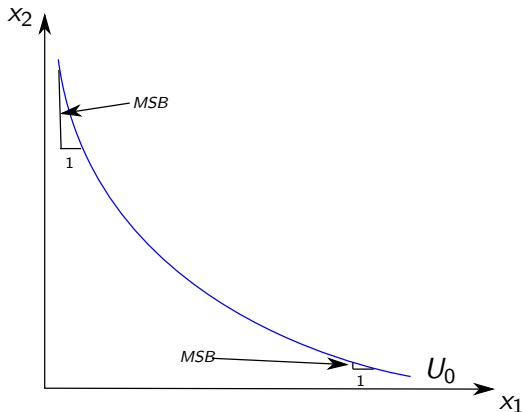
Konsumentens preferanser - indifferenskurven

- En **indifferenskurve** viser alle godekombinasjoner av konsum som man er likegyldig mellom.
  - ▶ "4 øl og 2 pizza er like bra som 3 øl og 4 pizza"
- Helningen på indifferenskurven:
  - ▶ Hvor mye man er villig til å gi fra seg av vare 2 for å få én enhet mer av vare 1, og fortsatt ha samme nytte (ha det akkurat like bra).
  - ▶ Helningen på indifferenskurven kalles for **den marginale substitusjonsbrøk (MSB)** (engelsk: **marginal rate of substitution (MRS)**)

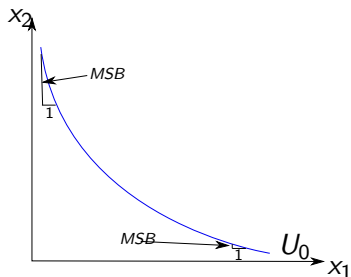
Helning på indifferenskurven

- MSB er dermed *den marginale betalingsvilligheten for vare 1 – målt i enheter av vare 2.*

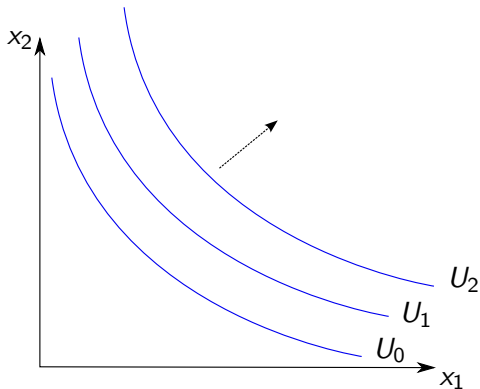
Egenskaper ved indifferenskurven

- Fallende i (x_1, x_2) -diagram.
- Krummer (vanligvis) innover. (konveks)
  - ▶ Hvis du i utgangspunktet har lite av vare 1, er du villig til å gi fra deg mye av vare 2 for å én ekstra enhet av vare 1 (og omvendt).
  - ▶ MSB er stor når man i utgangspunktet har lite av vare 1 og mye av vare 2. MSB er liten når man har mye av vare 1 og lite av vare 2.
  - ▶ Indifferenskurven er bratt når du har lite av vare 1 – slak når du har mye av vare 1.

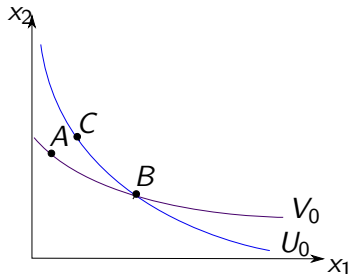
Flere indifferenskurver

- Man vil ha mer av alt. 3 pizza og 4 øl er bedre enn 2 pizza og 4 øl.
- Hvis godekombinasjon A er bedre enn godekombinasjon B, er A på en høyere indifferenskurve (lenger nordøst).
- Høyere indifferenskurver innebærer et høyere *nyttelnivå*: $U_2 > U_1 > U_0$

Indifferenskurver kan ikke krysse!

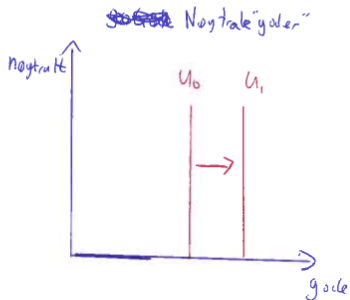
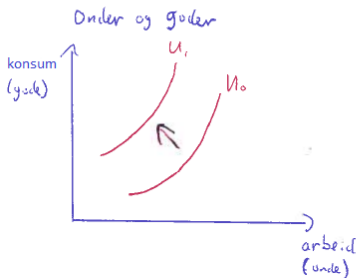
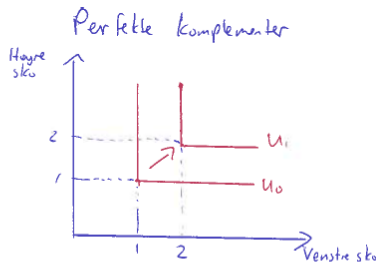
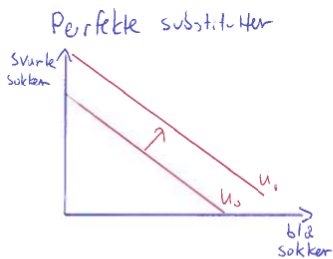
- "Bevis" med figur: Kryssende indifferenskurver innebærer at man er likegyldig mellom godekombinasjon A og B, og likegyldig mellom godekombinasjon B og C. Dette innebærer at man også er likegyldig mellom A og C.
  - ▶ $A \sim B$ og $B \sim C \Rightarrow A \sim C$
- Men C gir høyere konsum av begge varer enn A, altså må C være strengt bedre enn A.
  - ▶ $C \succ A$
- $C \sim A$ og $C \succ A$ kan ikke være sant samtidig. Vi har en motsigelse.

Spesialtilfeller

- I noen særtilfeller kan indifferenskurvene se annerledes ut.
  - ▶ **Perfekte substitutter:** Indifferenskurven er lineær (f.eks. to identiske varer)
  - ▶ **Perfekte komplementer:** Indifferenskurven har en kant (f.eks. venstre sko og høyre sko).
  - ▶ **Onder:** Man får høyere nytte av å få mindre av noe, f.eks. arbeid.
  - ▶ **Nøytrale goder:** Man får verken høyere eller lavere nytte av å få mer av et nøytralt gode (en tv-kanal man aldri ser på).

Sære indifferenskurver

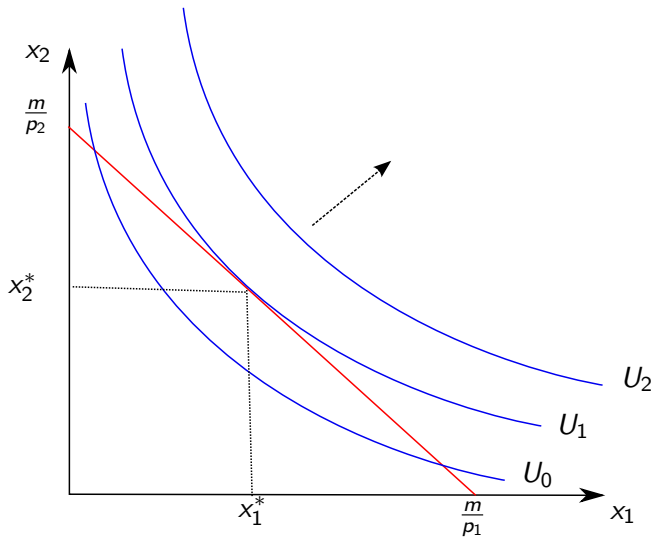

Konsumentens tilpasning

- **Budsjettbetingelsen** viser hva slags godekombinasjoner man har råd til for gitte priser og inntekt.
- **Indifferenskurver** viser hva slags godekombinasjoner som er mulige på et gitt nyttenivå.
- → En **nyttmaksimerende** konsument ønsker å maksimere nytten gitt budsjettet man har.

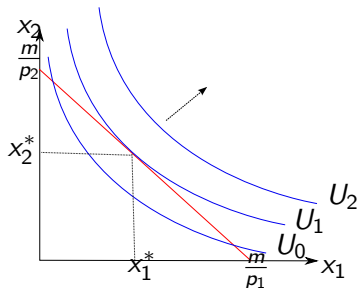

Konsumentens tilpasning

Konsumentens tilpasning

- Konsumentens optimale tilpasning er i det punkt indifferenskurven *tangerer* budsjettlinja.
- En tilpasning et annet sted på budsjettlinja vil gi et lavere nyttenivå.
- Konsum på en høyere indifferenskurve er ønskelig, men ikke mulig gitt budsjettbetingelsen.
- Punktet der indifferenskurven tangerer budsjettlinja er derfor det høyeste nyttenivået som er mulig gitt inntekt og priser.

Konsumentens tilpasning

- Den optimale tilpasningen innebærer at helningen på indifferenskurven og budsjettlinja er den samme:

$$MSB = \frac{p_1}{p_2}$$

- $\frac{p_1}{p_2}$: Hvor mye man *må gi opp* av vare 2 for å få én enhet mer av vare 1 i markedet.
- MSB: Hvor mye man maksimalt er *villig til å gi opp* av vare 2 for å få én enhet mer av vare 1.

Optimal tilpasning - intuisjon

- Intuisjon: Anta at konsumenten *ikke* tilpasser seg optimalt:

$$MSB = 2$$

$$p_1 = 1$$

$$p_2 = 1$$

$$\Rightarrow MSB > \frac{p_1}{p_2}$$

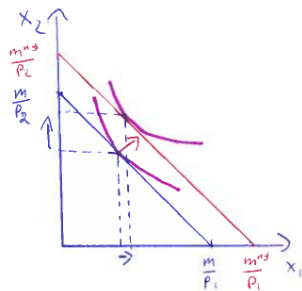
- ▶ $MSB = 2$: Man er villig til å gi fra seg to enheter av vare 2 for én ekstra enhet av vare 1, og fortsatt være på samme nyttenivå.
- ▶ $\frac{p_1}{p_2} = 1$: Hvis man gir fra seg én enhet av vare 2 i markedet, har man råd til å kjøpe én ekstra enhet av vare 1.
- ▶ Hvis man faktisk reduserer konsumet av vare 2 med to enheter har man råd til å kjøpe *to* enheter av vare 1.
 Dette innebærer at det er mulig å nå en høyere indifferenskurve og fortsatt være innenfor budsjettet.

Endringer i inntekt og pris

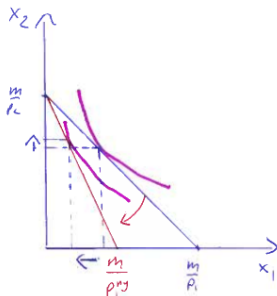
- Hvordan påvirkes konsumentens optimale tilpasning når priser og/eller inntekt endres?
- Økning i **inntekt** $\Rightarrow$ Budsjettlinja skifter ut:
  - ▶ Man kan nå en høyere indifferenskurve, altså øker nytten til konsumenten.
- Økning i p_1 $\Rightarrow$ Budsjettlinja blir brattere og flyttes til venstre på x_1 -aksen.
  - ▶ Den nye optimale allokeringen vil være på en lavere indifferenskurve. Nytten til konsumenten reduseres.
- Økning i p_2 $\Rightarrow$ Budsjettlinja blir slakere og flyttes nedover på x_2 -aksen.
  - ▶ Den nye optimale allokeringen vil være på en lavere indifferenskurve. Nytten til konsumenten reduseres.

Figurer: Endring i optimal tilpasning ved endring i pris/inntekt

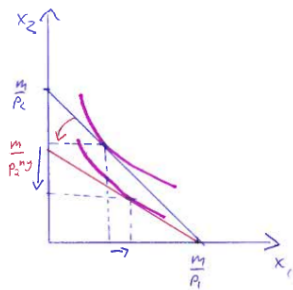
inntekt øker

P_1 øker

P_2 øker

Inntekts- og substitusjonseffekt

- En dobling i begge priser vil gi samme effekt som en halvering i inntekt:

$$2p_1x_1 + 2p_2x_2 = m$$

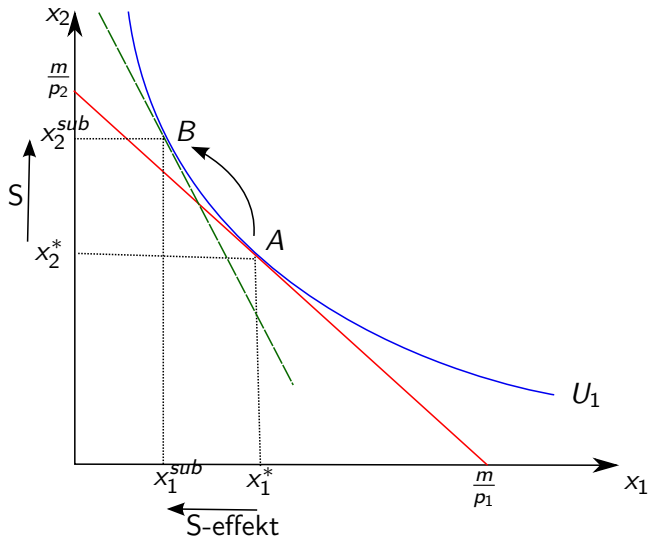
$$\Leftrightarrow p_1x_1 + p_2x_2 = m/2$$

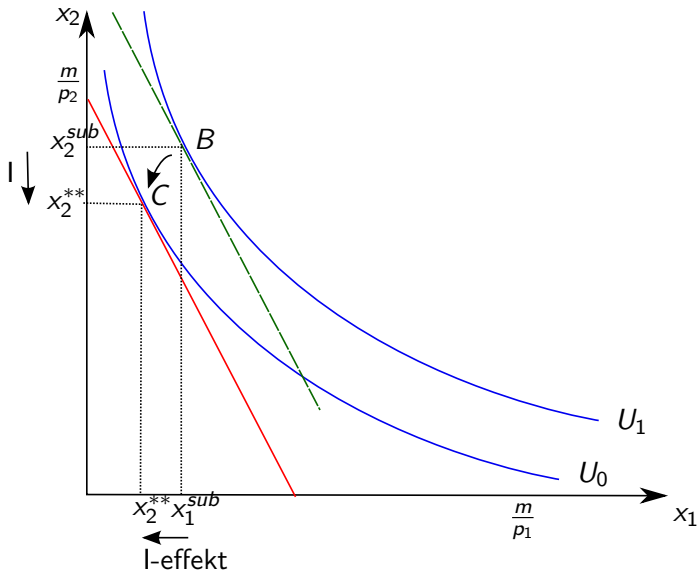
- En dobling i pris på vare 1 vil påvirke både relative priser og realinntekt.
  - ▶ Vare 2 blir halvparten så billig målt i enheter av vare 1.
  - ▶ Konsumentens kjøpekraft er redusert, man har blitt fattigere.

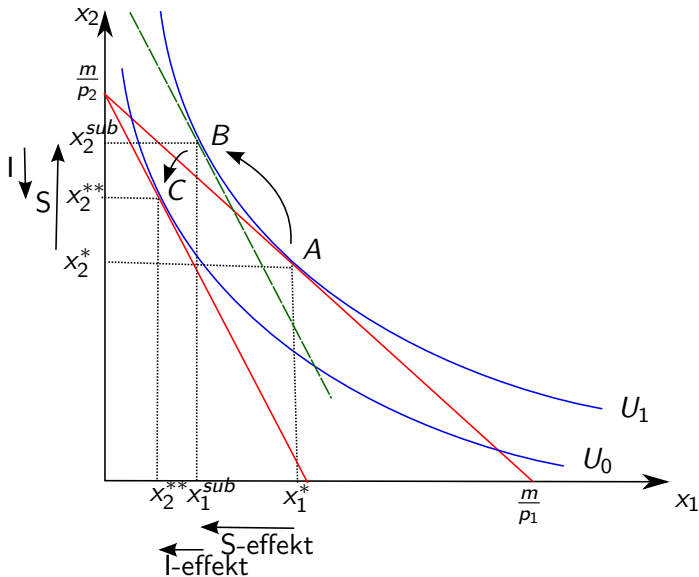
Inntekts- og substitusjonseffekt

- Effekten av en prisendring (f.eks. $p_1 \uparrow$) kan deles inn i en *substitusjonseffekt* og en *inntektseffekt*.
- **Substitusjonseffekten:**
  - ▶ Effekt på etterspørsel etter varer grunnet endringer i *det relative prisforholdet*.
  - ▶ $p_1 \uparrow \Rightarrow$ Redusert konsum av vare 1 (fordi den har blitt relativt dyrere), økt konsum av vare 2.
- **Inntektseffekten:**
  - ▶ Effekt på etterspørsel etter varer grunnet lavere *realinntekt* etter prisøkning.
  - ▶ $p_1 \uparrow \Rightarrow$ Man har råd til å kjøpe mindre av begge varer.
  - ▶ (Merk: Inntektseffekten kan være både positiv og negativ. Avhengig av om varene er inferiøre (mindreverdige) eller normale.)

Substitusjonseffekt ved prisøkning av vare 1: $p_1 \uparrow$

Inntektseffekten ved prisøkning av vare 1: $p_1 \uparrow$

Substitusjonseffekt og inntektseffekt: $p_1 \uparrow$

Inntekts- og substitusjonseffekt

- Substitusjonseffekt (SE): Bevegelse *langs* indifferenskurven U_1 , fra A til det punktet der helningen på indifferenskurver (MSB) er lik det nye relative prisforholdet (p_1^{ny}/p_2), punkt B.
  - ▶ SE viser effekten av en prisendring dersom konsumenten blir kompensert med ekstra inntekt slik at han/hun kan ha nøyaktig samme velferdsnivå som før prisendringen
- Inntektseffekt (IE): Bevegelse *mellom* indifferenskurver, fra punkt B til punkt C der en lavere indifferenskurve (U_0) tangerer den nye budsjettlinja.
  - ▶ IE viser effekten av at konsumenten får redusert kjøpekraften

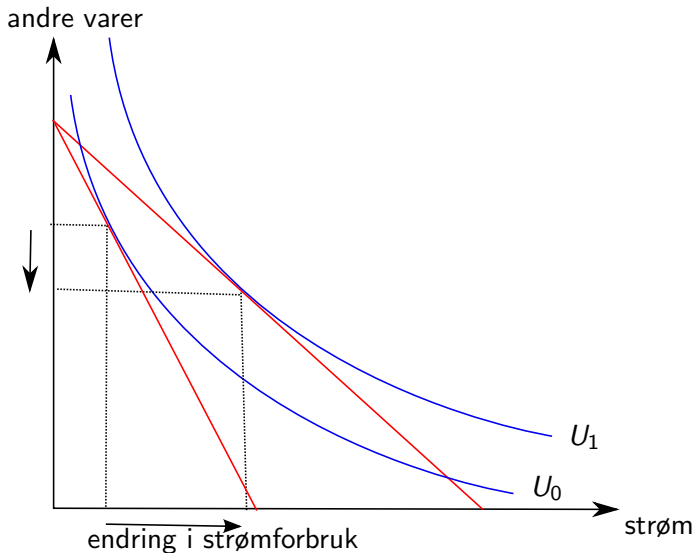
Inntekts- og substitusjonseffekt

- Substitusjonseffekten er alltid positiv for varen som har blitt relativt billigere, og negativ for varen som har blitt relativt dyrere.
- Inntektseffekten avhenger av om varene er *normale* eller *inferiøre* (mindreverdige).
  - ▶ **Normale goder** kjøper man mer av når man blir rikere, og mindre av når man blir fattigere.
  - ▶ **Inferiøre goder** kjøper man mindre av når man blir rikere, og mer av når man blir fattigere.

Eksempel: Subsidiert strøm vs. pengeoverføring

- Vinteren 2010/11 var strømprisene veldig høye, noe som var spesielt utfordrende for de med dårlig økonomi.
- Myndighetene ønsket å hjelpe de mest utsatte gruppene. Burde de da:
  - A Subsidiere strømprisen til de fattigste?
  - B Overføre penger til de fattigste?
  - C Begge tiltakene har akkurat samme effekt.
- Gå til: www.govote.at og tast kode **986 60**

Subsidiert strøm

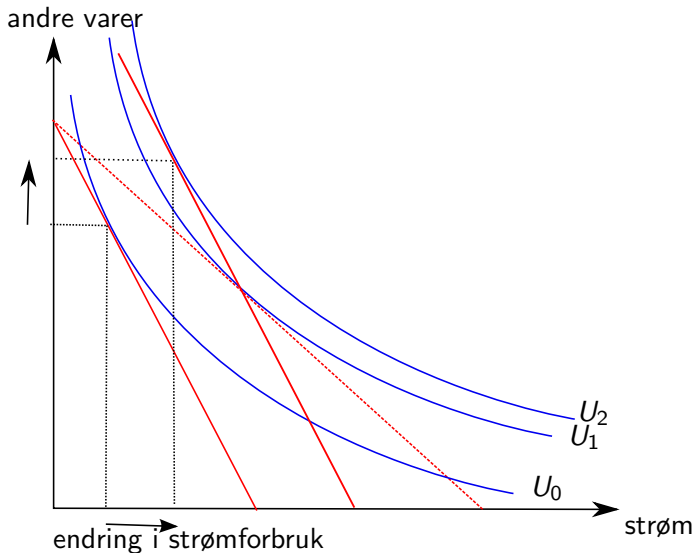

Subsidiert strøm

- Subsidiert strøm gir konsumentene høyere nytte og høyere strømforbruk.
- Hva hvis myndighetene i stedet gir en pengeoverføring som gjør at konsumenten har mulighet til å kjøpe samme kvantum strøm som ved subsidiert strøm?
  - ▶ Dvs. til nøyaktig samme kostnad målt i markedsverdien av strøm.

Pengeoverføring

Pengeoverføring vs. subsidiert strøm

- Med overføring har konsumenten mulighet til å ha samme godekombinasjon som ved subsidiert strøm - men dette er ikke en optimal tilpasning.
- I den optimale tilpasningen med overføring får konsumentene det bedre enn tilfellet med subsidiert strøm.
- Hvorfor? Med subsidiert strøm, blir andre varer relativt sett dyrere, og konsumenten substituerer seg mot mer strøm og mindre av andre varer.
- En overføring muliggjør samme godekombinasjon som ved subsidiert strøm, men uten den negative effekten ved å gjøre andre varer relativt dyrere.
- Substitusjonseffekten ved subsidierte priser gir dermed et nyttetap relativt til en ren overføring.
- Se hva myndighetene faktisk gjorde:
www.regjeringen.no/nb/aktuelt/hjelp-til-straumrekninga/id629419/

Eksempel 2

- Effekt på arbeidstilbud av høyere lønn:
  - ▶ Substitusjonseffekt: Prisen på fritid øker (mer inntekt "tapt" per time man ikke jobber). $\Rightarrow$ Man jobber mer.
  - ▶ Inntektseffekt: Man må jobbe mindre for å oppnå en gitt velferd. $\Rightarrow$ Man jobber mindre (mer fritid).
  - ▶ Totaleffekt: ?

Eksempel 3

- Effekt på sparing av høyere rente:
  - ▶ Substitusjonseffekt: Prisen på konsum i dag øker. Mer fremtidig konsum tapt per krone man ikke sparer. $\Rightarrow$ Mer sparing (mindre konsum i dag).
  - ▶ Inntektseffekt: Man må spare mindre i dag får å oppnå en gitt velferd. $\Rightarrow$ Mindre sparing (mer konsum i dag).
  - ▶ Totaleffekt: ?

Giffen-goder

- I teorien er det mulig at etterspørselen *øker* i egen pris for inferiøre goder.
- Eksempel: Kjøtt (normalt gode) og poteter (inferiørt gode). Pris på poteter *øker*.
  - ▶ Substitusjonseffekt: Man må gi fra seg mer kjøtt per potet $\Rightarrow$ Etterspørsel etter poteter ned, etterspørsel etter kjøtt opp.
  - ▶ Inntektseffekt: Reduksjon i *realinntekt*, dvs. at man har blitt fattigere. Etterspørsel etter kjøtt ned, etterspørsel etter poteter opp.
  - ▶ Hvis inntektseffekten er sterk nok, vil inntektseffekten dominere, altså at etterspørselen etter poteter *øker!*
- Giffen-goder sjeldne, kan kanskje eksistere for veldig fattige individer.
  - ▶ Mankiw & Taylor: "Do all demand curves slope downwards?" (s.121)

Substitutter, komplementer

- **Substitutter:** Hvis etterspørsel etter vare 2 øker når p_1 øker, er vare 1 og vare 2 substitutter.
  - ▶ $p_1 \uparrow \Rightarrow x_2 \uparrow$
  - ▶ $p_2 \uparrow \Rightarrow x_1 \uparrow$.
- **Komplementære goder:** Hvis etterspørsel etter vare 2 reduseres når p_1 øker, er vare 1 og vare 2 komplementære goder.
  - ▶ $p_1 \uparrow \Rightarrow x_2 \downarrow$
  - ▶ $p_2 \uparrow \Rightarrow x_1 \downarrow$.

Ulike elastisiteter

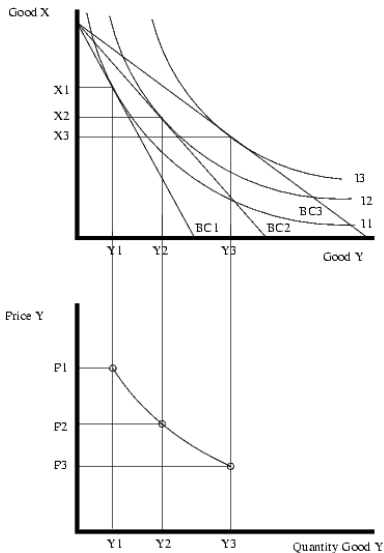
- **Inntektselastisitet (Engel-elastisitet):** %-vis endring i etterspørsel etter vare i når inntekt øker med 1 %.

$$\frac{\Delta x_i}{x_i} \frac{m}{\Delta m}$$

- **Krysspriselastisitet:** %-vis endring i etterspørsel etter vare 1 når p_2 øker med 1 %.

$$\frac{\Delta x_1}{x_1} \frac{p_2}{\Delta p_2}$$

Fra nyttemaksimering til etterspørselkurven

Kilde: Wikimedia Commons

Nåverdi og konsumentteori

Test deg selv

- Hvordan endres den optimale tilpasningen når:
  - ▶ p_1 reduseres
  - ▶ p_2 øker
  - ▶ p_2 reduseres
- Tegn figurer!
- Identifiser inntektseffekten og substitusjonseffekten i alle tilfellene.
- Hvilken betydning har det på inntekts- og substitusjonseffekten om en vare er normal eller inferior (mindreverdige)?

Oppsummering

- Utrykk:
  - ▶ Budsjettbetingelse
  - ▶ Indifferenskurve
  - ▶ Nyttmaksimering
  - ▶ Inntektseffekt ved prisendring
  - ▶ Substitusjonseffekt ved prisendring
- Du må forstå tolkningen av:
  - ▶ Helningen på budsjettlinja
  - ▶ Helningen på indifferenskurven
- Inntekts- og substitusjonseffekt ved prisendring
  - ▶ **S-effekt:** Alltid negativ for varen som blir *relativt* dyrere. Alltid positiv for varen som blir *relativt* billigere.
  - ▶ **I-effekt:** Ved prisreduksjon: Positiv for *normale* goder. Negativ for *inferiøre* goder. Ved prisøkning: Negativ for *normale* goder. Positiv for *inferiøre* goder.

Husk første oppgaveverksted fredag 27. feb

- Husk første oppgaveverksted førstkommande fredag kl 8:15-10:00!
- Opplegg:
  - ▶ Alle sitter og jobber med oppgaver - gjerne i grupper
  - ▶ Tone og 1-2 seminarledere går rundt og hjelper
  - ▶ Felles gjennomgang av oppgaver på tavla ved behov
  - ▶ → En fin mulighet til å få individuell hjelp med ting du synes er vanskelig!
- Merk:
  - ▶ Ingen vil bli bedt om å svare i forsamlingen, forklare på tavla eller liknende!
  - ▶ De som vil får sitte helt i fred!

Nyttige ressurser

- Kahn Academy - "Marginal utility and budget lines':
www.khanacademy.org/economics-finance-domain/microeconomics/choices-opp-cost-tutorial/marginal-utility-tutorial/v/budget-line
- Video - Introduction to Indifference Curves and Budget Lines:
www.youtube.com/watch?v=XFQ5LC5LK4w
- Video - Indifference Curves and Marginal Rate of Substitution
https://www.youtube.com/watch?v=3dw_wjJy1RM
- Video - Income and substitution effects
www.youtube.com/watch?v=pLhh_D5b_Lg
- ECON 1220 - Introforelesning (se slide 27-41):
www.uio.no/studier/emner/sv/oekonomi/ECON1220/h14/forelesning1.pdf